

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Kultūrinis modelis ar kultūrinis getas

Dažnai sakome, kad lietuvius, išsibarsčiusius po platųjį pasaulį, jungia lietuviybė. Sąvoka, kuri lyg ir aiškiai suprantama ir plačiau nekommentuojama, suvokiama kaip kalbos, švietimo, papročių, tradicijų išlaikymo ir plėtros visuma. Žinoma, šią sąvoką praplečia ir istorinės bei kultūrinės savivokos dėmuo.

Ir vis dėlto – ar to ne per maža šiuolaikiniame globaliame pasaulyje, verpetuojančioje, permainingoje ir grėsmingoje kasdienybėje?.. Ar nėra platesnės lietuviybės įkūnijančios perspektyvos? Ar tąja perspektyva negalėtų būti kultūra – juk ir kalba, ir švietimas, pagaliau ir tradicijos yra kultūros dalis, o kultūros visuma neatsiejama ir nuo aukščiausiųjų, profesionaliųjų standartų.

Kodėl LDK netapo imperija, panašia į Romą – juk imperinių ambicijų turėta ir galimybių būta? Istorikai ir filosofai daro tokią išvadą: nebūta kultūrinio modelio. Pastatytos pilys, dvarai ir bažnyčios – dar ne viskas. Tai materialusis paveldas – o kur žodinis? Intelektinis? Filosofija, raštija, vaizduojamieji menai, teologija?..

Šiuolaikinė Lietuva turi unikalią progą subręsti iki tokio kultūrinio modelio, kad būtų įdomi ne tik pati sau, bet ir pasauliui. Tačiau toji branda priklauso ir nuo politinės valios, nuo palankių aplinkybių, nuo protingos valdžios (ir, aišku, nuo protingų rinkėjų). Tačiau dabartinė valdančiųjų politika kelia nemažų abejonių. Štai visuomenei kaip kaulas numetama tautinio kostiumo idėja (tegu ją į visas puses tampo idėjai pritariantys ir nepritariantys) ar kokia į ją panaši (tarkim, Seimo narių skaičiaus mažinimas). O tuo tarpu staigiai ir nelauktai, nepasitarus su visuomene, drastiškai pakeliami mokesčiai smulkiąjam verslui, dirbantiems pagal autorines sutartis ir turintiems individualios veiklos pažymas ir verslo liudijimus. Kai menininkai ima protestuoti, valdžia sako – tegu menininkai būna solidarūs ir moka kaip visi.

Taigi, kaip visi... Knygą parašyti užtrunka mažiausia metus, o honoraras už ją vidutiniškai 2–3 tūkstančiai eurų, bet čia dar neblogas honoraras, daugelis jų kur kas mažesni. O Seimo narys tiek gauna per mėnesį. Jeigu menininkas tiek gautų per mėnesį, jis mielai mokėtų kaip visi. Bet jeigu tuos 2 tūkstančius eurų paskirstyti kas mėnesį?.. Išeina apie 170 eurų. Ir mokesčiai nuo jų – tokie pat kaip nuo trijų tūkstančių algos? Nieko sau solidarumas. Veikiau – grįžtanti sovietmečio lygiava, kai žmogui neleisdavo daugiau užsidirbti, nes jis turėjo būti tokia pat vargo utelė kaip visi.

Kadangi kultūros politika dabartiniams valdantiesiems tarnauja kaip savotiška ideologinė priemonė (tai irgi primena sovietmetį), kilus triukšmui dėl mokesčių, jie susizgribo. O kaipgi nesusizgribsi – juk vienas iš rinkiminių žaliųjų vado pažadų buvo apskritai atleisti menininkus nuo mokesčių!... Galbūt šie mokesčiai ir bus atšaukti, tačiau toks valdančiųjų poelgis labai gerai parodo, kaip jiems rūpi menininkai ir nacionalinė kultūra. (Ką jau kalbėti apie klievesius, kad Lietuvai būtina plėsti kultūrinius ryšius su Rusija – tai jau apskritai netelpa į jokių supratimą).

Baisu ne tik to, kad valdžios viršūnėlės kultūrą naudoja kaip įrankį manipuliacijoms, bet kad suvokia kultūrą ir jos procesus mėgėjiškai, siaubingai lėkštai ir primityviai. Išėjus iš kultūrinio geto, visai nesisori į jį pakliūti vėl. Ypač dabar, kai veriasi užmiršta Lietuvos ne tik kaip valstiečių ir baudžiauninkų, bet ir kaip karių, didikų, mecenatų valstybės istorija, ir kultūra šiame procese aktyviai dalyvauja, formuodama šiuolaikinio lietuvio nacionalinį identitetą, kai imame atsikratyti kultūrinio nepilnavertiškumo.

Renata Šerelytė

Romualdo Požerskio nuotr.

Aklas šviesos nešėjas

*Drąsiai kelia liepsnojantį deglą,
Nors derva ima deginti ranką,
Nors į žvilgsnį beviltiškai aklą
Nė krislelis šviesos nepatenka.*

*Bet vis tiek jis į požemius braunas,
Raižant kaktą aštriems stalaktitams.
Ir pasaulis jo didis ir jaunas,
Nors nebus niekada pamatytas.*

Jonas Strielkūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kultūrinis modelis ar kultūrinis getas* **2-as psl. Astrida Petraitytė.** Dramatiškojo meto sargybinis. Algirdo Patacko (1943 – 2015) pasakojimo motyvais (2) • **3-as psl. Rita Škiudienė.** Tarpukario Lietuvos auksakaliai • **4-as psl. Žydronė Kolevinskienė.** „Esu savaime pavasaryje...“ Antanui Vaičiulaičiui – 110 • **5-as psl. Oskaras Milašius.** Du eilėraščiai • **6-as psl. Audronė V. Škiudaitė.** Žymusis nepažįstamasis Adomas Sketeris • **7-as psl. Romualdas Kriaučiūnas.** „Pasaulio vienybė – (...) tai tautų nacionalinė nepriklausomybė“ • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Restauruotas Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus • Kazys Prišmantas – keliaujantis audėjas

Dramatiškojo meto sargybinis (2)

Algirdo Patacko (1943–2015) pasakojimo motyvais

Astrida Petraitytė

Pabaiga. Pradžia 2017 m. sausio 14 d. „Kultūroje“

Kurį laiką Seimas buvo kaip rėtis – kas nori įeiti ir išeiti... Galiausiai, kai pakibo reali puolimo grėsmė, nutarta: Seimas tampa uždaras.

Per tas lemtingas devynias ar dešimt dienų – prieš ir po Sausio 13-sios iš parlamentarų Seime nakčiai lieka saujelė, tuzino nesiekianti. *O toks Rolandas Paulauskas visą laiką pratupėjo viešbutyje, nebuvo net nosies iškišęs.* Bet dienomis Seimas atgyja, bando dirbt normalų parlamentinį darbą. Didvyriškumo bastionu tampa visas parlamentas, nepaisant pavienių išskydimų – gi nenutraukia savo „kasdienio“ darbo per visą mirtino pavojaus sumaištį. Vykdamo posėdžiai – visi turėjo dujokaukes; jas parūpino Stepas Ašmantas.

...tie, kurie likom, save laikėm kraujo broliais. Tai jau buvo žinojimas: iki galo. Aišku, būtume gyvensi, nebūtų buvęs Televizijos bokšto ar Radijo variantas – turėjome ginklus. Vadovavo gynybai Jonas Gečas, parlamento Gynybos štabo viršininkas. Jam nemažai talkino JAV lietuviai, kovojęs Afganistane ir pragarsėjęs tuo, kad sugebėjo Kongresą įtikinti apginkluoti talibus stringeriais, kurie ir nulėmė devynių metų karo baigtį. Parlamento teritorija buvo ginama pagal visas karo meno taisykles – pastatyti blokpostai, iškastas prieštankinis griovys, ant stogo, kad nenusileistų desantas, priraižyta spygliuotos vielos; netgi imituota treniruotė su stringeriais. Buvo paruošti indai su benzinu – antpuolio atveju Seimas būtų liepsnojęs kaip Pilėnai. Dar dabar prisimenu, kaip benzinu dvokė visas Seimas.

Daug buvo vyrų, kurie neišsigando. Bet Tata – dėl to ji gerbiu ir gerbsiu – ne tik kad neišsigando, bet dar ir gebėjo apskaičiuoti keletą eimų į priekį. Būdavo, pakelia galvą nuo rašomojo stalo, ir sako: „Kaip čia viskas bus, Algirdai?“ Aš jam: „Tikiuosi, kad greitai ir trumpai.“ Išivaizdavau: durys, desantininkas, šūviai, ir – persiuva. Spėsi išsaut ar nespėsi... Tatai ginklo nebuvo prasmės duot, jis net nežinojo, iš kurio galo šaudyt. Bet mačiau: tas žmogus yra pasiruošęs mirti. Taip ir gyveno, ir dirbo – kaip Dudajevs, pasiruošęs mirt. Paskui buvo visokių kalbų apie atsarginį išėjimą į tunelį, apie Pakso paruoštą lėktuvą... Gal chebra kokia saviveikla ir užsiiminėjo, bet Tata nebūtų ejęs į jokių tunelius. Aš ten buvau visą laiką, neatsitraukdamas, ir apie jokių tunelius nei Paksus nežinojau, išgirdau tik po visko...

Herojiškai tragiška atmosfera, Seime tvyranti, kartais Algirdui ir komiškoms žiežirbėlėmis pakibirkščiuoja. Vieną naktį, Landsbergio „miegamąjį“ duris jau sofa užstūmęs, pats ant jos prisnūdęs, staiga netolies pajunta kaimyną šalia turįs: ogi čia prigulęs ir Landsbergio idėjinė dešinioji ranka, matyt, nutarė, kad Patacko galios pernelyg išsikelejo – ir jo nuomonės pasiteiraujama, ir jis pats savo valia Seimo pirmininko dienvakę pareguliuoja...

...dink iš čia, sakau, čia aš tvarkau ir kol tvarkysiu, tavęs čia nebus. Dėl politinių dalykų gali nebijoti – aš nepretenduoju į jokių antrus numerius...

Visas tas devynias dienas Algirdas beveik nevalgo – taip daryti jį paprotino apsaugos vyrukai. Mat sužeidimo į pilvą atveju, jei esi prisivalgęs, garantuotas sepsis ir lėta, kankinanti mirtis (*vienas iš 13-osios naktį sužeistųjų taip kankinosi porą mėnesių...*) Užaina Algirdas į „kavos kambarėlį“, kur verda virdulys, gurkšteli kavos, krimsteli sausainio – tai ir visas meniu. Ir prieš kitus sunkius sužeidimus jie prevencijos imas – ant kelio nešioja elastingą raištį – žgutą. Mat sužeidus šlaunies arteriją, reikia akies mirksniu sustabdyti kraujo čiurkšlę, timpliant žgutą aukštyn, kitaip per kelias minutes mirsi.

Būta ir mislingų, iki šiol neišsiaiškintų epizodų. Vėlai vakare Seime pasirodo Marijonas Misiukonis, šviežiai sutvertosios policijos vadas.

...praeityje kgbšnikas, vadovavęs paskutinio gi-

Mariusz Forecki. Lietuva. Sausis. 2014.01.10, Seimo rūmų II parodų galerija

rių Lietuvos partizano Jeronimo Kraujelio nužudymo operacijai. Bet turi ir nuopelnų – apie Misiukonį ką bešnekėtum, bet Lietuvos milicija nesuskilo (jei neskaičiuot Makutinovičiaus išdavystės – jo vyrai išėjo su visais ginklais, kaip Misiukonis leido išsinešt ginklus!...) O štai Rygoj taip nutiko, milicija suskilo į rusišką ir latvišką, ir jų Vidaus reikalų ministerijos koridoriuose šaudėsi vieni į kitus kulkosvaidžiais... (O Vaišvila – kaip dabar prezidentę ėda – taip tuomet nieko daugiau nedarė, nežiūrėjo savo tiesioginių pareigų – Saugumo [VSD vadovavęs 1991 m. rugsėjo mėn. – 1992 m. gegužės mėn.], tik užsiėmė Misiukonio edimu).

Misiukonis praneša – OMON'as rengias puliti milicijos kursantų mokyklą Nemenčinės miške įsikūrusią (ne vieną pastatą omonininkai jau buvo užgrobę). Mokykloje esantieji kariūnai ginkluojasi, pasiryžę duot atkirtį, neleist užimt pastato.

...provokacija – tik taip galėjau suvokti. Ką mes ginsim – tą miške stūksantį pastatą? Ar reikia lavonų? Dar spėjau paklausti, ar yra ten kas nors iš vyresniųjų, bet aiškaus atsakymo negavau. Ką daryti? Landsbergis ką tik įmigęs – jis miegodavo po dvi valandas, jo kėlimo procedūra iš mirtino miego trukdavo iki pusės valandos, kol jau galėdavai susikalbėti. Reikėjo imtis atsakomybės ir staigiai visą tą reikalą stabdyti. Tie kursantai juk jauni vyrukai, dar vaikai. Iki tol lavonų dar nebuvo, tik vienas sužeistas prie Spaudos rūmų, pora neaiškių avarijų. „Baikit, kariūnus išvedat, pastatą paliekat, mums žmonės svarbiau už pastatus“. Man Misiukonis ir

liko mįslė. O būdavo tokių epizodų, kai reikėdavo spręsti vietoj Tatos.

Ir štai lemtingoji naktis. Kaip ir visos juodosios niekšybės, netikėta – sekmadienis, sausio 12-oji, buvo ramus, įtampa kiek atlėgo – visgi šventa diena. Ir štai pasipila pranešimai – apie televizijos bokšto, Televizijos ir radijo pastato šturmą, apie pirmuosius žuvusius, sužeistuosius.

Visiems AT rūmuose savo valia ar dėl užimamų pareigų esantiems buvo duota 15 min. apsispręsti – likti ar ne. Kiekvienam valia išeiti – niekas nepriekaištavo pasitraukiantiems (tokių būta nedaug). Moterys – Seimo narės, darbuotojos buvo varu iš Seimo varytos, bet buvo nemažai nepaklususių.

Jau sausio 13 naktį (3 val. 20 min – užfiksavo „Lietuvos aidas“ žurnalistas Arūnas Brazauskas; publikacija LA 1991 01 20)) neišsivaikščioję – matyt, ne pirmą naktį – usėda „posėdžiui“ salėje. Jonas Tamulis, kaip „posėdžiui pirmininkaujantis“, pakviečia: „Suskaičiuokime vištas...“ Tų, būdinčiųjų, 60; iki kvorumo aštuonių trūksta, tad ir šioje ekstrasalioje situacijoje saugant sprendimų ir veiksmų legitimumą, telefono skambučiais besilsintys namuose kviečiami sugrįžti postan.

4.21 „V. Landsbergis prašo deputatų moterų eiti namo. Jos atsisako“.

4.57 „Pranešama, kad B. Genzelis telefonu atsisakęs eiti į parlamento rūmus, nes tai esą beprasmiška, tačiau po kurio laiko pasirodo salėje. Kiekvieną atėjusį deputatą sutinka plojimais“.

Nukelta į 8 psl.

Tarpukario Lietuvos auksakaliai

Indelis saldumynams. Samuelio Edelšteino sidabro dirbinių fabrikas, Klaipėda, XX a. 3-4 deš. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus. Rimantės Ropytės nuotr.

Rita Škiudienė

Senaisiais laikais, kada piniginių vienetų vertė buvo labai nepastovi ir netvirta, dirbiniai iš sidabro ir aukso tarnavo kaip turto kaupimo pagrindas, juos nesunku gabenti, dažnų karų ar suiručių pavojui kilus, lengva paslėpti. Tai liudija ir šiais laikais randami lobiai.

Brangiųjų metalų aukso ir sidabro išskirtinės savybės buvo žinomos jau seniai: jie nedega ugnyje, nerūdija ir negenda vandenyje, yra minkšti, kalūs, lengvai apdorojami, jų paviršiuje galima išryškinti sudėtingiausią puošybinį dekorą. Puošnus metalinio paviršiaus spindesys ne tik žavėjo savo grožiu. Dirbiniai tarnavo valdovų galiai pabrėžti ir stiprinti, tapdami turto kaupimo simboliu, o dažnai neatskiriama politinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo dalimi. Pasaulietinė ir bažnytinė valdžia visuomet stengėsi kaupti, gausinti brangiųjų metalų dirbinių lobynus, skatino jų meninių ir technologinių pasiekimų raidą.

Auksas senovėje buvo išgaunamas Nubijoje, Indijoje, Arabijoje. Antikos laikais jį gabeno iš Ispanijos ir Portugalijos, viduramžiais – iš Čekijos, vėliau – iš Pietų Amerikos. Sidabro kasyklos senovėje buvo Nubijoje ir Etiopijoje, antikos laikais – Afrikoje ir Ispanijoje. Didžiųjų geografinių atradimų amžiuje gabenamas iš Pietų Amerikos.

Auksakaliai turėjo gerai žinoti brangiųjų metalų savybes. Todėl auksakalystės technologiniai procesai visą laiką keitėsi, vystėsi, tobulėjo, nuo jų priklausė daiktų meniškumas, grožis, vertė. Tauriųjų metalų lydiniai visada turi priemaišų, vadinamų ligatūra. Ji minkštiesiems brangesiems metalams suteikia tvirtumo. Tai dažniausiai į sidabrą dedamas grynas varis, o į auksą – varis, sidabras, nikelis, cinkas. Priemaišos gali keisti lydinio atspalvį, kuris dažnai meniškai derinamas su brangakmeniais. Juvelyrinė lydinio vertė priklauso tik nuo tauriojo metalo kiekio lydinyje. Jo kiekį lydinyje nurodo prabos ženklas (lot. probe – „bandau, įvertinu“). Daugelyje šalių prabos skaičius nurodo, kiek dalių (promilių) grynojo tauriojo metalo yra 1000 lydinio dalių. Tai – metrinė prabų sistema. JAV, Anglijoje ir Šveicarijoje naudojama karatinė prabų sistema, carinėje Rusijoje – zolotnikinė. Prabų ženklai būna labai įvairūs: šalies, miesto herbai ar emblemos, prabavimo įstaigų ar kontrolierių žymėjimai, meistrų inicialai ar pavardės su prabą išreiškiančiais skaičiais. Prabos ženklais nežymimi tik ordina, medaliai ir monetos, tačiau jų lydinų praba taip pat griežtai reglamentuojama ir kontroliuojama.

XIV–XV a. Lietuvos didžiosios kunigaikštystės centru tapusiame Vilniuje vystėsi ir intensyvėjo prekyba, amatai. 1387 m. miestas gavo Magdeburgo teises, suteikiančias miestiečiams ir iš kitų šalių atvykstantiems prekybininkams ir amatininkams privilegijas.

Amatininkų susivienijimai arba cechai Vakarų Europoje atsiranda ankstyvaisiais viduramžiais. Jų atsiradimą sąlygojo išaugęs amatininkiš-

kosios profesijos lygis, auganti konkurencija. 1495 08 23 Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Trakuose patvirtino Vilniaus auksakaliams pirmąją privilegiją ir cecho statutą. Cechas jungė amatininkus į profesinę organizaciją, tvarkė visus bendruosius auksakalių reikalus: valdė cecho turtą, kontroliavo auksakalių dirbtuves ir dirbinių kokybę, suteikdavo meistro vardą. Jo žinioje buvo prekyba tauriųjų metalų dirbiniais, jų prabų tikrinimas. Cechas sprendė ir visus auksakalių profesiją bei asmeninį gyvenimą liečiančius klausimus. Cecho meistras kasmet išrinkdavo du seniūnus, kurie tvarkė cecho kasą, kontroliavo meistrų darbų kokybę, prižiūrėjo narių mokesčių mokėjimą. Vykde kitus administravimo reikalus.

Tai skatino ir padidino amatininkų migraciją iš kitų šalių. Juos viliojo teikiamos lengvatų, religinė tolerancija. XVI a. Vilnių pasiekdavo meistrai ir pameistrai iš Karaliaučiaus, Liubeko, kitų garsių Vokietijos auksakalybos centrų, Italijos miestų. Jų dėka Vilniaus meistras palaikė glaudžius ryšius su kitais Vakarų Europos auksakalybos centrais, perimdavo menines – stilistines ir technologines naujoves. Dosnūs auksakalių mecenatai ir globėjai buvo Lietuvos didžiosios kunigaikštystės valdovai ir didikai, jų dvaruose dirbo žymūs meistrai. Dažniausiai tai buvo svetimšaliai, XVI a. pabaigoje ceche dominavo vokiečiai, tačiau jau XVII pradžioje padėtis pasikeitė. 1687 m. cechas turėjo 24 narius, 1722 m. – 14, 1745 – 12. Vėliau krikščionių auksakalių ceche vis mažėjo, o žydų, dirbusių Vilniuje, daugėjo. Žydų amatininkų cechai, arba brolijos, Lietuvoje pradėjo kurtis XVII a. pirmoje pusėje. Manoma, kad auksakalių cechas prie Vilniaus kanalo (savivaldą turinti žydų bendruomenės institucija) atsirado XVII viduryje. 1866 m. krikščionių ceche buvo 7 meistrai, žydų – 31, 1882 m. atitinkamai 5 ir 45.

Magdeburgo teises turėjusių miestų socialinėje struktūroje auksakalių cechai būdavo vieni iš turtingiausių, jų padėtis tradiciškai tapdavo išskirtine, meistrai priklausė miestelėnų elitui. Tuo metu Lietuvos auksakalių dirbiniai meniniu lygiu, technologiniu sudėtingumu nenusileido Vakarų Europos meistrų darbams. Tai liudija išlikę kad ir negausūs sakraliniai indai, relikvijoriai, monstrancijos, kryžiai, taurės, paveikslų apkaustai, votai, žvakidės ir kitas bažnyčių turtas.

Auksakalių gyvenimas priklausė nuo bendros ekonominės bei politinės miestų ir valstybės plėtros. XVI–XVII a. pirmoji pusė – Vilniaus auksakalybos aukso amžius. Tačiau 1655 m. prasidėjęs ir 6 metus trukęs Šiaurės karas labai nuniokojo kraštą, žuvo daug auksakalių, kiti pasitraukė iš Lietuvos, jų sukurti šedevrai išgabenti, sunaikinti ar dažnai tokiais atvejais prilydyti į monetas. 1702 m. šalį užgriuvęs karas su Švedija, kilęs maras buvo ne mažiau skaudus nelaimė ir krašto auksakalybai.

Kauno žydų auksakalių pėdsakų randama XVIII a. antroje pusėje. Apie 1840 m. Kauno magistratas įsteigė auksakalių, juvelyrų, laikrodininkų ir antspaudų raižytojų cechą, į kurį turėjo įstoti visi šių profesijų amatininkai. Krikščionys boikotavo cechą, nestojo. Iki carinėje Rusijoje veikusių cechų likvidavimo 1893 m. šį cechą sudarė vien žydai auksakaliai. Krikščionių auksakalių buvo nedaug, jie dirbo savarankiškai. Auksakalių skaičius Kaune didėjo labai pamažu. Tikriausiai Kauno ir apylinkių dvarininkai užsakydavo brangiųjų metalų bei juvelyrinius dirbinius Vilniaus auksakaliams, kurių buvo daugiau, labiau įgudusių, Vilniaus krautuvėse buvo didesnis ir dirbinių iš tauriųjų metalų pasirinkimas.

1795 m. Lietuvą prijungus prie Rusijos, buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje 1801 m. įsteigiamos Vilniaus ir Gardino gubernijos, 1842 sudaryta trečioji – Kauno gubernija. 1799 m. Rusijos caras Aleksandras I paskelbė įsaką, kuriuo visose imperijos gubernijose įkurtos amatų valdybos (Vilniuje nuo 1811 m.), kurios kontroliavo visų cechų veiklą, rinko iš meistrų mokesčius, prižiūrėjo seniūnų rinkimus, išduodavo pameistrių ir meistrų pažymėjimus. 1821 08 18 Peterburgo Kalnų valdyba įsteigė Vilniuje II kategorijos prabavimo rūmus, kuriose pradėjo dirbti mokslus išėjęs prabavimo meistras,

be kurio žinios ir kontrolės auksakaliai negalėjo prabuoti dirbinių. 1840 11 27 prabavimo įstaigoms buvo patvirtinti aukso ir sidabro prabavimo ir dirbinių iš šių metalų išspaudavimo nuostatai. 1868 m. Vilniaus izdo rūmuose užregistruoti 6 krikščionys meistrai ir 21 žydų, – 1877 m. – 3 krikščionių ir 31 žydų. 1846 03 06 Peterburgo vyriausieji prabavimo rūmai, gubernijos mieste Kaune, kur nebuvo jokios prabavimo įstaigos, įkūrė II klasės prabavimo rūmus. Kauno herbu pasirinktas 1843 m. Rotušės aikštėje pastatytas iš ketaus Peterburge nulietas bokštas – paminklas Rusijos pergalei prieš Napoleoną atminti. Dalis auksakalių vengė paklusti šiems potvarkiams. 1888 m. Kauno auksakalių, juvelyrų, laikrodininkų ir spaudų raižytojų cechui priklausė 18 žydų meistrų.

Tikėtina, kad jie gamino labiausiai paklausius papuošalus ar vestuvinius žiedus, buitinius ir apeiginius indus įvairioms religinėms konfesijoms. Tačiau beveik neišliko po Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais nugriautų sinagogų puošnių sidabrinių Toros lentų, menorų bei buityje religinėms apeigoms naudotų porinių šabo žvakidžių, kidušo taurių (vienetai tokių XIX a. Lietuvos auksakalių pavyzdžių išliko tik muziejuose ir tik todėl, kad buvo jau seniau čia patekę).

Pirmasis Pasaulinis karas beveik visiškai sugriovė Lietuvos pramonę ir amatus, orientuotus į carinės Rusijos rinką ir iš ten gaudavusius žaliavų bei energetinius šaltinius. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, iškilo sudėtingų ekonominių problemų – teko ne tik atkurti ūkinę sistemą, bet ieškoti naujų žaliavų šaltinių, rinkų. Pramonei atstatyti ir plėtoti reikėjo radikalių reformų. Jos buvo įgyvendinamos palaipsniui, nugalint daugybę kliūčių. Jau XX a. 3 dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje susiformavo naujus poreikius atitinkanti ekonomikos struktūra, buvo pradėta integruotis į Europos ekonominę erdvę.

Nors Lietuva buvo žemės ūkio šalis, pagal verslo pažymėjimus šalyje 1920 m. buvo 2474, 1939 m. – 19131 įmonės.

Kaunas tapo Lietuvos laikinąja sostine – politiniu, ekonominiu, dvasiniu, kultūriniu centru. Augo ir formavosi vidurinėsios gyventojų sluoksnis – valdininkija, inteligentija, modernėjančio gyvenimo būdas plito provincijoje. Tad ir auksakalių veiklai susidarė palankesnės sąlygos, nors teko imtis asmeninės atsakomybės ir nemažos rizikos, kad amatas būtų pelningas ar bent užtikrintų normalų pragyvenimą. Todėl viena po kitos atnaujinio veiklą ar steigėsi naujos dirbtuvės, dirbtuvėlės bei parduvės, kuriose šalia laikrodžių prekiaujama brangiųjų metalų dirbiniais.

Konkurencija vertė specializuotis. 1918–1941 m. Lietuvoje (be okupuoto Vilniaus krašto, kur įsigaliojo 1921 m. ir 1925 m. įtvirtinti Lenkijos valstybiniai brangiųjų metalų žymėjimo ženklai) veikė per 80 auksakalių, juvelyrų, graverių, metalo dirbinių (gaminusių meninio pobūdžio produkciją – bareljefus, plaketes, sporto prizus, ženklus, sagas, ženklelius kariškiams, politinėms, visuomeninėms, sporto organizacijoms, mokslo įstaigoms). Didžioji dalis jų buvo smulkios dirbtuvėlės, užimančios vieną kambarį. Dažniausiai dirbdavo pats savininkas, kai kada su šeimos nariais ar priklausomai nuo užsakymų kiekio ir pelno, nereguliariai įstengdamas pasamdyti vieną, kelis pagalbininkus. Sudėtingesnes gamybos priemones – metalo skardos valcavimo, štamposimo presus su mechaniniais varikliais – taip pat ne visi įstengdavo įsigyti. Ne visi stengėsi sąžiningai mokėti Mokesčių inspekcijos nustatytus pelno mokesčius, prašydami nuolaidų ir lengvatų.

Auksakalių dirbtuvės koncentravosi laikinojoje sostinėje. Šiauliuose, Panevėžyje, Marijampolėje, Raseiniuose, Jurbarko, Utenoje, Telšiuose, Palangoje veikė po 1–2 dirbtuves, kurių meistrai gamino tik žiedus ir nesudėtingus papuošalus (išskyrus raseinišką Abraomą Balką bei Palangoje dirbusius Levinus, gaminusius gintarinius dirbinius ir papuošalus). Mažesniuose miestuose paprastai būdavo krautuvės, prekiaavusios laikrodžiais, aukso ir sidabro dirbiniais (dažniausiai papuošalais) bei kitais daiktais.

„Esu savame pavasaryje...”

Antanui Vaičiulaičiui – 110

Danutė Vaičiulaitytė-Nourse.

A. Vaičiulaičio literatūrinės premijos laureatai (iš d.): Laura Sintija Černiauskaitė ir Vidas Morkūnas.

Žydronė Kolevinskienė

2016 m. gruodžio 1 d. Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakultetas akademinę literatūrologų bendruomenę ir plačiąją visuomenę, visus, besidominčius lietuvių išeivijos kūrybiniu palikimu, pakvietė į nacionalinę mokslinę konferenciją „XXI amžiaus novelistikos kontūrai“, skirtą prozininko, poeto, kritiko, vertėjo Antano Vaičiulaičio 110-osioms gimimo metinėms. Nors A. Vaičiulaičio kūryba yra sulaukusi įvairių premijų, pristatymų, išsamių tyrinėjimų, tačiau monografijos, skirtos A. Vaičiulaičio įvairiašakei, įvairiakryptei kūrybai, iki šiol dar neturime. Kaip neturime ir A. Vaičiulaičio rinkinių raštų... Konferencijos rengėjams rūpėjo ne tik A. Vaičiulaičio kūrybinis palikimas, gyvenimo ir kūrybos refleksija, bet ir vaičiulaitiškosios tradicijos tąsa XXI amžiuje, ypač novelistikos baruose.

Tad pagrindinį konferencijos tikslą – aktualizuoti Antano Vaičiulaičio kūrybinį palikimą, ieškoti kuo įvairesnių jo tekstų (legendų, literatūrinių pasakų, kelionių ir novelių knygų) interpretavimo aspektų – papildė ir kiti: svarbu buvo aptarti A. Vaičiulaičio įtakas šiuolaikinei lietuvių novelistikai, atkreipti dėmesį į novelės žanro funkcionalumą, dabartinės lietuvių novelistikos situaciją; buvo prisiminti A. Vaičiulaičio bendražygiai, A. Vaičiulaičio literatūros kritikos darbai, vertimai, paminėtas jo epistolinis palikimas, archyvinis paveldas, esantis Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune.

Antroji mokslinės konferencijos dalis buvo skirta Antano Vaičiulaičio literatūrinės premijos laureatams ir jų kūrybai (Petro Dirgėlos, Bitės Vilimaitės, Vido Morkūno, Renatos Šerelytės, Lauros Sintijos Černiauskaitės, Valdo Papievio, Alvydo Šlepiko ir kt.). Būtent Lituanistikos fakulteto erdvėje dar 1994 m. tuometiniam Lietuvių literatūros katedros vedėjui profesoriui Albertui Zalatoriumi kartu su rašytojo žmona Joana Vaičiulaitiene ir gimė idėja įsteigti Antano Vaičiulaičio vardo literatūrinėje premiją už geriausią novelę, publikuotą „Metų“ žurnale. Tad konferencija „XXI amžiaus novelistikos kontūrai“, skirta A. Vaičiulaičio 110-osioms gimimo metinėms, apibendrino ir užbaigė visus 2016-ųjų metų jubiliejinius A. Vaičiulaičio renginius, vykusius ir gimtuosiuose Šelviuose, ir Vilkaviškyje, ir Kaune bei Washingtone (JAV).

Renginio dalyvius, pranešėjus, klausytojus LEU Lituanistikos fakulteto Humanitarų bibliotekoje iškilmingai pasveikino iš JAV atvykusi Antano Vaičiulaičio dukra Danutė Vaičiulaitytė-Nourse. Svarbus įvykis – gruodžio 1-ąją Lietuvos edukologijos universiteto Humanitarų bibliotekoje buvo įsteigtas

Antano Vaičiulaičio fondas, kuriam pirmąją knygą su autoriaus įrašu mylimai žmonai Joanai Vaičiulaitienei padovanojo Danutė Vaičiulaitytė-Nourse – „Mano tylieji žodžiai Tau...“ Susirinkusieji džiaugėsi dar viena renginio viešnia – poeto Kazio Bradūno (kurio jubiliejų minėsime 2017-aisiais) dukra Elena Bradūnaite-Aglinskienė. Prieš konferenciją buvo atidaryta Antano Vaičiulaičio 110-osioms gimimo metinėms skirta paroda, pristatyta instaliacija „Tautiška giesmė“ (*Hymnos*), simboliškai išiliejusi į bendrą A. Vaičiulaičio kartos aksiologinį kontekstą.

Lietuvos himno instaliacijos idėjinis autorius – Lituanistikos fakulteto absolventas, poetas Julius Žekas, yra pabrėžęs, kad „šis projektas ne tik reprezentacinio pobūdžio, o instaliacija – ne vien meno kūrinys. Tai mokslo, meno ir šiuolaikinių technologijų sintezė. Savitą edukacinę vertę turintis projektas ypač orientuojamas į jaunosios kartos ugdymą. Instaliacija „Tautiška giesmė“ – unikalus, pasaulyje analogų neturintis kūrinys, sujungiantis mokslo (fizikos, akustikos, fonologijos), meno (tekstilės, muzikos, poezijos) bei technologijų (spektrografinės analizės, žakardinio audimo, optikos, iluminacijos) sritis. Visų konferencijos dalyvių kartu sugiedotas Lietuvos himnu buvo pereita prie Antano Vaičiulaičio gyvenimo, kūrybos ir veiklos aptarimo, prie jo „dėsnių, kurie niekada negęsta“.

Kai žodžiai nesiskyrė nuo darbų

Dar vaikystėje pamėgęs knygą, Antanas Vaičiulaitis su ja nesiskyrė visą gyvenimą. Iš gimtųjų namų išsinešė meilę darbui, knygai, pagarbą žodžiui: „Jo žodis – ir pasakytas, ir parašytas – tartum koks didesnio teksto koncentratas, apsigaubęs virpančia prasmingumo aureole“ (Zalatorius, 1980, 21). Kaip pabrėžia A. Vaičiulaičio gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojai, „Vaičiulaičių namuose centre buvo darbas, veikla, nemėgta tuščiai kalbėti“ (Zalatorius, 1980, 14). Iš šeimos rašytojas „paveldėjo“ ir religingumą, ypač didelę įtaką jam darė „mamukė“, buvusi labai pamaldi ir dažnai, vykdama į kurį nors miestą į atlaidus, pasiimdavusi ir Antaną (tai tarnaitė Ona Trumpaitė, kilusi nuo Garliavos ir pasilikusi Vaičiulaičių

namuose. Vaikai ją labai mylėjo, tad ir vadinę „mamukę“).

Tad A. Vaičiulaitis pirmiausia apibūdinamas kaip katalikiškosios pasaulėžiūros kūrėjas. Jau nuo 1920 m., įstojęs į Vilkaviškio gimnazijos antrąją klasę, jis buvo ateitininkas, pasižadėjęs „viską atnaujinti Kristuje“ (Kubilius, 1993, 7). Tėvai tikėjosi, kad Antanukas bus kunigu, juolab kad „intravertiško charakterio berniukas savo elgesiu tokią viltį palaikė: nemėgo kompanijų, nelakstė po vakarėlius, visada atrodė susikaupęs, kartais padraugaudavo su klierikais“ (Zalatorius, 1980, 15). Tačiau pats Antanas vis labiau linko į literatūrą. 1927–1933 m. Kauno universiteto Teologijos-filosofijos fakultete jis studijavo lietuvių literatūrą, pedagogiką ir psichologiją, o Humanitarinių mokslų fakultete – prancūzų kalbą ir literatūrą. Klausė Stasio Šalkauskio, Vinco Mikolaičio-Putino, Antano Alekno, Vlado Dubo paskaitų, pora metų sekretoriavo Jonui Jablonskiui (Kubilius, 1993, 147). Studijuodamas A. Vaičiulaitis aktyviai dalyvavo literatūrinio sambūrio „Šatrija“ veikloje. „Šatrija“, į kurią tuo metu buvo įsijungusios tokios asmenybės kaip Salomėja Nėris, Bernardas Brazdžionis, Antanas Maceina, o vėliau – Kazys Bradūnas, Vytautas Mačernis, Alfonsas Nyka-Niliūnas ir kt., propagavo dorą, krikščionišką gyvenimą, naujai žvelgė į tikėjimą, draugijos estetinės nuostatos – „be šviesaus ir gilaus idealizmo neįmanoma meninė kūryba – atliepė svarbiausiam Katalikų akcijos tikslui: grąžinti kultūrai amžinybės sąvokas, o humanizmui Dievo – aukščiausios vertybės – mastą“ (Kubilius, 1993, 10).

Apsiskaitęs, visuomet turėjęs savo nuomonę, A. Vaičiulaitis tarp studentų greit pagarsėjo kaip didelis eruditas, o „Šatrijos“ susirinkimuose laikytas autoritetu. Dar studijų metais pasirodė A. Vaičiulaičio apsakymų rinkinys vaikams „Vakaras sargo name ly“ (1932) ir novelių knyga „Vidudienis kaimo smuklėje“ (1933), tad jis įgijo autoritetą ir tarp vyresnės kartos rašytojų.

Tapęs aktyviu „Šatrijos“ veiklos dalyviu, A. Vaičiulaitis dar studijuodamas Kauno universitete talkininkauja ir leidžiant ateitininkų žurnalą „Ateitis“, šatrijiečių almanachą „Granitas“, iliustruotą

Lietuvos himno giedojimas.

V. Vasiliausko nuotr.

Atkelta iš 4 psl.

Elena Bradūnaitė-Aglinskienė.

žurnalą „Naujoji Romuva“. Literatūrologas Albertas Zalatorius pabrėžė, kad studijų metais galutinai susiformavo A. Vaičiulaičio pasaulėžiūra, kurią jis apibūdino kaip modernųjį katalicizmą arba neokatalicizmą. To metu su-brendusios A. Vaičiulaičio estetinės pažiūros bei susiformavęs literatūrinis skonis dar la-biau sutvirtėjo jam studijuojant užsienyje: 1936 m. kovo 5 d., gavęs Lietuvos katalikų mokslo akademijos stipendiją, A. Vaičiulaitis išvyko studijuoti į Grenoblio ir Sorbonos universi-tetus.

Būtina pabrėžti, kad A. Vaičiulaitis – ne tik talentingas rašytojas, bet ir autoritetingas kritikas, ne kartą savo straipsniuose gvildenęs aktualiausias ne tik lietuvių, bet ir užsienio li-teratūros problemas. Įdomu ir svarbu paste-bėti, kokie jo keliami reikalavimai kūrėjams, ir kaip pats A. Vaičiulaitis jų laikosi.

Kaip tikinčiam žmogui jam svarbi kata-likų beletristų ar katalikų lyrikų vieta lite-ratūroje. Vaičiulaitis-kritikas pastebi, kad „katalikai literatūroje ilgai darė klaidų ma-nydami, kad jiems tinka rašyti tik dorinančius, kiek sentimentalumu atsiduodančius romanus ar dramas. Šiandien reikalaujama, kad kata-likas rašytojas pirmiausia būtų ir menininkas, o ne moralų skelbėjas“ (Vaičiulaitis, 1992, 13). Kiekvienas, kuriantis žodžio meną, turi būti originalus. Pirmiausia – išmatuoti savo kūrybines galias, pasikliauti širdies balsu, o ne pasiduoti sausoms frazėms, kurias galima rasti periodiniuose leidiniuose. „Kas poetu gimė, tas savaime ras savo kelią ir dainą, jei-gu tik neleis sudūlyti šiai savo paskirčiai“ (Vai-čiulaitis, 1992, 35), – buvo įsitikinęs A. Vai-čiulaitis. Literatūroje, pasak jo, nereikia tuš-čių žodžių. Jei-gu kalbama apie tėvynę, tai te-gul būna minimi konkretūs jos bruožai: upės, ežerai, girios, debesys padangėse, paukšteliai ir paukštytės, apie kuriuos dainuoja Antanas Baranauskas. Dabar gi „Tėvynės vaizdas tar-tum suabstraktėjo ir daro įspūdį, tartum jai būtų per prasti visi tie kuklūs dalykai, tie kas-dien matomi medžiai ir žmonės“ (Vaičiulaitis, 1992, 35).

Mąstydamas apie tuometinę literatūros si-tuaciją, A. Vaičiulaitis ypač pabrėžė, jog būtent lietuviškoji tematika kiekvienam kūrėjui tu-rėtų tapti neišsenkamų versmių šaltiniu. Lie-tuvio sieloje galinčios gimti ne prastesnės tra-gedijos kaip graikų bei kitų tautų, juk „skir-tumą sudaro ne tematika, o talento ir genijaus buvimas ar nebuvimas“ (Jasaitis, 1992, 95). Nauja tematika ir naujos formos, anot rašytojo ir literatūros kritiko, visiškai negarantuo-jančios veikalų gerumo ar jų pasaulinio gar-so. Sėkmės galima tikėtis tik tuomet, jei lie-tuvių kūrėjo dvasioje glūdės pačios Lietuvos būtis, jei jis ieškos ir kurs ne dirbtinai, bet gy-vens ir rašys apie tai, kuo skamba jo siela. Šios A. Vaičiulaičio mintys glaudžiai siejasi su XVIII a. vokiečių kūrėjo Johanno Wolfgango von Goethe’s pamąstymais apie tikrąjį žo-džio meną, išsakytais jo filosofinės tragedijos „Faustas“ viename iš prologų: „Poetas turi žodį subrandinti, / Nešioti jį daug metų savyje! / Kas auksu žiba, ryt pavirs į nieką, / O tikras

menas amžiams pasilieka“ (J. V. Gėtė, Vilnius: Vaga, 1978, vertė A. Churginas).

Taigi žodis kūrėjo turi būti išnešiotas kaip kūdikis, augintas stiprios jo dvasios, nes už viešai ištartą mintį tampama atsakin-gu visą gyvenimą. A. Vaičiulaičiui buvo svar-bu, kad žodis ateitų iš tautinės sąmonės gel-mių. Čia galima prisiminti, jog ir minėtojo J. V. Goethe’s „Fausto“ šaknys, ištakos – vokie-čių liaudies kūryboje, tačiau kūrinyje spren-džiamos amžinosios žmogaus būties proble-mos, o pati drama įtraukta į Europos litera-tūros šedevrų sąrašą. A. Vaičiulaitis pabrėžė, kad „lietuvio kūrėjo pareiga yra ne tapti vi-suotinai bespalviu, bet pasiekti ir pasauliui pa-rodyti tas gelmes, kuriose alsuoja lietuviško-ji siela, tos sielos šviesa ir liūdesiu nudažant pačius esminius visų laikų bei žmonių kla-usimus ir išgyvenimus (Jasaitis, 1992, 96).

A. Vaičiulaitis kaip literatūros kritikas ne-buvo nusiteikęs prieš naujų krypčių įsigalė-jimą literatūroje, tačiau, anot jo dažnai ci-tuojamo Andre Gide, „greičiausiai pasensta nauji dalykai“. Kritikas pastebėjo, kad lietu-vių literatūrai išties reikalingas modernizmas, tik ne toks, kuomet autoriai kūrinius rašą tik tam tikram laikui, neužtikrindami jiems pa-stovios, ilgalaikės vertės. Anot A. Vaičiulaičio, „mums reikia tokio modernizmo, kuris būtų nenusižiūrėtas iš kitų, o savas, – tokio, kaip Čiurlionis buvo savo laiku“ (Vaičiulaitis, 1992, 100). Lietuvių literatūrai reikia tokio naujo, originalaus žodžio, „kaip tasai, kuris iš Mi-kalojaus Daukšos prakalbos šviečia ligi mūsų dienų, kaip Kristijono Donelaičio atkopianti saulelė, kuri budina svietą, kaip Simono Dau-kanto Lietuvos praeities regėjimai, kaip Mai-ronio pranašystės, kaip Vinco Krėvės kūry-binis genijus“ (Vaičiulaitis, 1992, 100–101). Naujumo nereikia vengti, o jį tiesiog puoselėti, nes tai – oras, kuriuo kvėpuoja menas, – tvir-tino kritikas. A. Vaičiulaitis tikėjo, kad lite-ratūroje susiformuos naujasis humanizmas, tik svarbu „rasti jam platų pagrindą, nepasi-davusį bet kokiam kraštutinumui <...>, su-normuoti santykius tarp individo ir kolekty-vo, nes dabar čia nėra pageidaujamo darnu-mo“ (Vaičiulaitis, 1992, 21).

Visa, ką A. Vaičiulaitis pastebėdavo kitų kūryboje kaip kritikas, bandė pritaikyti savo kūryboje kaip rašytojas. Jo kūriniuose regime ne tik „visą žmogų“, bet ir žmogaus vietą ben-druomenėje. Autorius nevengė parodyti savo įsitikinimų, pažiūrų, tačiau, visuomet išlai-kydamas minties laisvę, iš širdies gelmių iš-leisdamas skalsų, bet vaizdingą posakį, su-btiliai atskleisdamas lietuvių tautos dvasines vertybes, vis grįždamas prie etnokultūros iš-takų, leidžia skaitytojui iki šių dienų gerėtis tikruoju žodžio menu. „A. Vaičiulaičio pasa-kojime natūralumas ir paprastumas yra vie-na principinių estetinių normų, kylanti iš įsi-tikinimo, kad stiliaus eksperimentai atitrau-kia dėmesį nuo turinio dalykų – dvasinių vertybių, kurios menininkui yra svarbiausios“ (Zalatorius, 1980, 178). Personazų pasaulyje A. Vaičiulaitis kaip pagrindinę vertybę, atitin-kančią gamtos harmoniją, akcentuoja gerumą (Kubilius, 1996, 275). Tikėdamas geraisiais žmogaus prigimties pradais, pasikliaudamas žmogaus pojūčių teisingumu bei vaizduotės kūrybiškumu, A. Vaičiulaitis per sukurtųjų veikėjų sąmonę bandė išreikšti savo paties tikrovės viziją. Pagrindinis A. Vaičiulaičio kūrybos bruožas, kaip pastebi tyrinėtojai, „orientacija į amžinus, pastovius dalykus, nuvalytus nuo laiko apnašų, išgrynintus ir pa-tikrintus. Autorius nesidrovi juos ginti“ (Za-latorius, 1989, 10). Tad aišku bei suprantama, kodėl ir šių dienų skaitytoją žavi A. Vai-čiulaičio kuriamo pasaulio tvarumas, har-monija, giedra. □

Naudota literatūra:

Jasaitis J. Kas yra kūryba. – K., 1992.
Kubilius V. XX amžiaus literatūra. – V., 1996.
Kubilius V. Antanas Vaičiulaitis. – K., 1993.
Vaičiulaitis A. Tavo veido šviesa. – V., 1989.
Vaičiulaitis A. Knygos ir žmonės. – V., 1992.
Zalatorius A. XX amžiaus lietuvių novelė. – V., 1980.

Oskaras Milašius

SUGRĮŽIMAS

Dar jūsų lūpų skonis lyg kvapnių mėlynių,
Bet šiltas juoko auksas skamba jau dusliai,
O jūsų akyse, lagūnose ramios žydrynės,
Matau, iš lėto skleidžiasi melsvieji smilkalai.

Į širšių aukso gaudesį, kai saulė ryškiai spindi,
Rytoj jau įsiterps ir žodžiai jūsų mylimi ;
Bet leiskite šį vakarą jus mirusia vadinti
Ir tyliai jums kalbėti, lyg miegotumėt rami.

Nes kaip aidžiam rudens riksmo lelijos glebios
Numiršta žodžiai jūsų mylimi manam balse;
Šiandienė mano siela į jus žiūri, stebis,
Pirmykštę savo sielą atpažinus jumyse...

Kadangi jus randu senojoj mūsų vietoj,
Pasupkite juoku ar priedainiu liūdnu
Svajonę jau pavargusią, kaip mėnuo, ilgai švietęs,
Kurs virpa naktį, apgaubtą miglų kvapnių.

Ir nors svajotumėte jūs apie netvarią meilę
Ir gaivalingą tarsi žaibo mėlyno žvaigždė,
Prašau, anų laikų šviesoj priimkit meiliai
Šį sugrįžimą blyškųjį iš buvusio «sudie...»

IR YPAČ KAD...

Ir ypač kad Rytojūs nežinotų, kur tu su manim eini,
Miškuos mėlynių pilnos, pilnos kertės –
O tavo balsas lyg mėnulio gausmas šuliny,
Kur aidas, tas birželio aidas eina atsigerti.

Lai niekas mano vardo neištars tenai pro miegą,
Visi, visi laikai išpildė daug vilčių mielių –
Tarsi medelis, skaudžiai jaučiantis brinkimo jėgą,
Tokia ir tu blyški suknelėj be raukšlių.

Lai krūmai gervuogių apgaubia, lai jie slepia mus,
Nes aš bijau, labai bijau atgal sugrįžti.
Didžiulės baltos gėlės glosto tau kelius švelnius,
Iš meilės net šešėlis, net šešėlis ima blykšti.

Ir nesakyk, kas aš, net miško vandeniui, jei klaus ;
Nes mano miręs vardas nebereiškia nieko.
O tavo akys tokios, kaip laimingo jaunojo lietaus,
Lietaus, ką tik nulijusio į tvenkinį, kurs miega.

Ir kapinių senajam vėjui nekalbėk apie mane,
Nes jis galėtų įsakyt man sekt jį pirma laiko.
Plaukai tavieji dvelkia mėnuliu ir vasara, žeme kvapnia.
Ir mums gyvent, gyvent, tiktai gyventi reikia...

Vertė **Vaclovas Šiugždinis**

Žymusis nepažįstamasis Adomas Sketeris

Audronė V. Škiudaitė

Ieškodami atgimimo ženklų XIX a. pab.-XX a. pr. Šiaurės Lietuvoje, dažnai užtinkame Adomo Sketerio (g. 1858 m. Nerekonyse, Joniškėlio vls., Biržų aps. – m. 1916 m. Maskvoje) pavardę. Ir ne aš pirma pastebiu, kad šis veikėjas – gydytojas, aušrininkas, literatas, lietuviškos spaudos skleidėjas, švietėjas, Vinco Kudirkos, Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio, Jono Jablonskio, Motiejaus Lozoraičio, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės ir kt. mūsų tautos žadintojų bendradarbis – lieka užmarštyje. (Kaip, beje, ir jo sesuo – didžiojo kalbininko prof. Jono Jablonskio žmona Konstancija Sketerytė, ne tik užauginusi šešis vaikus ir globojusi sergantį vyrą, bet ir paskutiniuosius dešimtį metų, kai profesorius jau nebevaldė nei rankų, nei kojų, rašiusi už jį jo raštus, dalyvavusi kitoje lietuviškoje veikloje.) Kad Adomui Sketeriui nėra skirta ypatingų studijų, dar nereikia, kad jo nuopelnai lietuvių tautai, kalbai ir lietuviškai savimonei yra menkesni už garsųjų bendraamžių ir bendradarbių. Bėda tikriausiai tame, kad jis nesulaukė nepriklausomybės, mirė iki 1918 m. vasario 16-osios likus dvejiems metams ir nepaliko vaikų, kurie pasirūpintų jo atminimo išsaugojimu.

Praejusiais metais sukako 100 metų nuo Adomo Sketerio mirties. Taigi yra proga jį prisiminti. Kilęs iš evangelikų reformatų šeimos (buvo evangelikų reformatų veikėjas, renkamas Vilniaus sinodo kuratoriumi, kur buvo vienas pirmųjų lietuvių sodiečių atstovų, priklausė Švobiškio parapijos tarybai), gimnaziją baigė Slucke, kur veikė bendrabutis evangelikų reformatų vaikams. Medicinos mokėsi Maskvos universitete (viename kurse ir viename suole sėdėjo su vėliau garsiu rusų rašytoju Antonu Čechovu, su kuriuo kartu pradėjo rašinėti ir vėliau palaikė ryšius). Maskvoje prasidėjo ir jo lietuviškoji veikla, nes čia įvairių specialybių mokėsi visas būrys lietuvių jaunuomenės. Čia jis susipažino (abu buvo slaptos Lietuvių studentų draugijos nariai), o vėliau ir susigiminiavo su būsimoju lietuvių kalbos normintoju prof. Jonu Jablonskiu, kuriam moksladraugiai pripiršo jo seserį – Konstanciją Sketerytę.

A. Sketeris jau tuomet slapyvardžiais rašė į lietuvišką, tuomet Lietuvoje dar draudžiamą ir leistą Prūsijoje, spaudą – „Aušrą“, „Varpą“, „Apžvalgą“, „Vilniaus žinias“, „Lietuvos ūkininką“. Baigęs mokslus 1884 m. gavo darbo nuošaliame Žeimelio bažnytkaimyje (dabar Pakruojo r.), kur turėjo ir nedidelę ligoninę, ir su pertrauka (už lietuvišką veiklą dvejiems metams buvo ištremtas į Rusiją) gyveno iki 1907 m., aktyviai reiškėsi lietuviškame darbe (rašė į spaudą, dalyvaudavo varpininkų susirinkimuose ir pats juos rengė, rengė vaidinimus ir pats rašė jiems tekstus), padėjo neturintiems jaunuoliams siekti mokslo (vienas šelpiamųjų buvo J. Jablonskio vyriausias sūnus Konstantinas, būsimasis istorikas).

Žeimelyje A. Sketeris ne tik ilgiausiai gyveno, bet iš to laikotarpio apie jį yra išlikę ir daugiausiai žinių, gaila – nuotrupų straipsniuose ir knygoje apie kitus atgimimo laikotarpio veikėjus. Nedidukai tekstai A. Sketeriui yra skirti knygoje „Joniškėlis“ (2007, Akstis), Eglės Lukėnaitės-Griciuvienės (Jablonskio proanūkės) sudarytame leidinyje „Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima“ (2009, Lietuvos nacionalinis muziejus), „Žeimelis“ (2010), enciklopedijose, užuominų – varpininko, teisininko Motiejaus Čepo, kilusio iš netolimo Steigvilių k., Pakruojo r., prisiminimuose, jį miniuošvė rašytoja L. Didžiulienė-Žmona ir kt.

Genė Juodytė „Šiaulių krašte“ (2015-11-27) rašydama apie Gavenonių dvaro nuomininką Antaną Choda-

Lietuvių mokslo draugijos suvažiavimo dalyviai Vilniuje 1912 m. Iš kairės sėdi: Jonas Jablonskis, Žemaitė, Petras Kriaučiūnas, Jonas Basanavičius, Liudvika Didžiulienė-Žmona, Jonas Dielininkaitis; antroje eilėje: Vincas Palukaitis, Antanas Vileišis, Baltramiejus Čepulis, Adomas Sketeris, Gabrieliūs Landsbergis-Žemkalnis, Jonas Ambrozaitis; trečioje eilėje: Juozas Kairiūkštis, Jonas Spudulis, Mečislovas Davainis-Silvestravičius, Mykolas Kuprevičius. A. Jurašaičio nuotr. Iš kn. „Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima“, 2009, Lietuvos nacionalinis muziejus.

kauską, Sofijos Smetonienės tėvą, tarp jo svečių mini ir A. Sketerį: „Antanas Chodakauskas garsėjo ne tik kaip žemdirbys, sumaniai tvarkęs savo ūkį, bet ir kaip litvomanas. Nežiūrint to, kad buvo lenkas, visa širdimi pritarė lietuvių tautiniam sąjūdžiui, bendravo su jo veikėjais. Žinojo kelią į šį dvarą 1899–1901 metais Pavirčiuvėje gyvenęs Povilas Višinskis, Jonas Siabas iš Krimblių (vietiniai sako – Sabas iš Kremblių. Red.), Stasys Goesas iš Medvilionių, Žeimelio gydytojas Adomas Sketeris, Motiejus Čepas iš Diržių ir ...steigvilietis Vladas Požela. Lankydavosi čia ir A. Chodakausko dukterėčia Gabrielė Petkevičaitė-Bitė”.

1894 m. dr. Baltušio vardu A. Sketeris paskelbė du beletristinius kūrinius: „Ant nakvynės” ir „Vakaras Tilviko pirkelej”. Rašė korespondencijas, eilėraščius, vaidinimus. Žinoma, kad vienas 1903 m. buvo pastatytas Steigvilių kaime, esančiame netoli nuo Žeimelio – „Iš tamsos į šviesą” (vėliau buvo atspausdintas). A. Sketeris parašė ir populiarių medicinos knygelių kaimo žmonėms („Karštinės”, „Pamokinimas, kaip nuo choleros gintis” ir kt.).

Adomas Sketeris su žmona Ona Didžiulyte-Sketeriene. Apie 1906 m. Nuotrauka iš J. Jablonskio raštų I tomo, Kaunas, 1933.

Nors dalyvavo evangelikų reformatų veikloje ir buvo išrinktas jų dvasinio centro – Vilniaus sinodo – kuratoriumi, bet savo pjesėje „Iš tamsos į šviesą” smerkia tėvus, kurie verčia jaunuolius tapti kunigais. Už tai jį giria kairieji veikėjai. Besimokydamas Maskvoje jis suartėja su ideologine srove „narodnikais” (XIX a. II pusės nekilmingosios inteligentijos judėjimas), lietuviškai tikriausiai būtų – liaudininkais. O kad materialiai rėmė ir savo namuose slėpė revoliucionierių Vincą Mickevičių-Kapsuką, tai darė ne iš įsitikinimo, o dėl giminystės, mat Kapsukas buvo jo žmonos Onos Didžiulytės (iš garsios lietuvių kultūros veikėjų Didžiulių šeimos) sesers Vandos vyras. Kapsukas apie A. Sketerio paramą rašė: „...daktaro Sketerio namai buvo visų mūsų užeinama vieta, nors jis nebuvo mūsų žmogus. (...) Savo mažiukę ligoninę laikė jis mane kokią porą mėnesių, davė geras gyvenimo sąlygas ir, kaip paprastai tokiu atsitikimu, užmokesčio neėmė... Tai buvo kitų pažiūrų žmogus, bet mokėjo pagerbti svetimus įsitikinimus”.

Beje, Anykščių krašto kultūros tyrinėtojai Račkaitiai yra pajuokavę, kad kovotojus už lietuvišką žodį Didžiulius – rašytoją Liudviką Didžiulienę-Žmoną ir aušrininką, tautinio atgimimo veikėją, pirmosios tokios apimties lituanistinės bibliotekos sudarytoją, lietuviškų knygų platintoją Stanislovą Didžiulį – dėl „paklydėlės” dukters Vandos susizavėjimo revoliucionieriumi Vincu Kapsuku ir trumpos jų santuokos sovietai buvo paskelbę beveik komunistais.

Prasidėjus Liudo Vaineikio ir kitų knygnešių bylai, buvo apkaltinti ir Adomas Sketeris bei Jonas Jablonskis (kuris jau anksčiau buvo netekęs darbo ir su šeima gyveno Žeimelyje, globjami Sketerių) buvo ištremti į Pskovą (1902–1903 m.). A. Sketeris po kratos jo namuose Žeimelyje pasakęs žandarams: „Dirbote nešvarų darbą, nuplaukite rankas”. Grįžęs iš tremties savo lietuvišką veiklą tęsė. E. Griciuvienė knygoje apie Jablonskių šeimą rašo (cituodama M. Čepą), kad Sketeriai Žeimelyje gyveno vaistinės name ir pietaudavo „pas suvokietėjusį latvi

Atkelta iš 6 psl.

pastorių Šulcą bei jo žmoną vokiетę”. Su pastoriaus šeima, regis, būta tikrai artimų ir bičiuliškų ryšių. Kartą rengiant slaptą susirinkimą lietuvių spaudai remti, kad nukreiptų policijos dėmesį, „Šulcai, Sketerio, kaip to susirinkimo pirmininko, prašomi, buvo pasikvietę svečių į maskaradą, į kaukių balių, kur ligi saulutei užtekant svečių buvo šoka-ma”. (1902 m. ištrėmus J. Jablonskį ir A. Sketerį, K. Jablonskienė su mažaisiais vaikais gyveno pastorate Žeimelyje.)

Žeimelyje A. Sketeriui veikti buvo palanki dirva – mat Pakursės, anot M. Čepo, miestelis buvo pakeliui į Mintaują (dabar – Jelgava, Latvija), kur veikė lietuvių pamėgta gimnazija. Sakoma, kad vienu metu čia mokėsi apie 150 lietuvių, ir tai buvo daugiau kaip pusė visų besimokančių. Reikalas tas, kad Kuršė neveikė lietuviško rašto ir veiklos draudimas. Būtent L. Didžiulienės įkurtame bendrabutyje gyvenę A. Smetona, J. Tūbelis, J. Šlapelis buvo pasi-priešinimo melstis rusiškai organizatoriai (dėl to 33 lietuviai gimnazistai buvo pašalinti iš gimnazijos). Taigi visa ši šviesioji jaunuomenė į Lietuvą atostogauti ir poilsiauti grįždavo pro Žeimelį ir pusiau-keleje sustodavo pasižmonėti pas miestelio švie-suomenę ir aplinkiniuose dvareliuose. Negalėjo ap-lenkti ir Sketerių buto, o Sketeris – aplinkinių dvarų (Kremblių, Liesų, Gavenonių, Medvilionių ir kt., kurių savininkai ar nuomininkai puoselėjo lie-tuvišką veiklą). Pvz., prie Latvijos sienos, dabarti-niame Joniškio r., esančio Medvilionių dvaro šeimininkų Goesų veiklos tyrinėtojai sako, kad šiame dvare pastatytas lietuviškas vaidinimas buvo paro-dytas aplinkiniuose miesteliuose ir dvaruose. A. Ske-teris vaidintojus pasikvietęs ir į Linkuvą, kur dirbo po Žeimelio.

G. Petkevičaitė-Bitė apie A. Sketerį (jo tėviškė buvo netoli Joniškėlio, kur ligoninei vadovavo gar-sus gydytojas ir to krašto lietuviškos veiklos pa-triarchas Leonas Petkevičius) yra atsiliepusi: „...pa-vyzdingas tautietis veikėjas ir mano tėvelio ypatingai mylimas. Rimtas, pavyzdingas darbuotojas, turįs ypa-tingą ydą – be galo lėtą iškalbą. Parašyti mokėdavo gražiai, gydytojų suvažiavimuose jo referatai buvo labai branginami, geriausiais laikomi, tik kalbėtis su juo... buvo geriau nemėginti...”

A. Sketeris dar yra gydytojavęs Linkuvoje, Pa-pilyje (Biržų krašte), Rozalime. I Pasaulinio karo metu, 1915 m., buvo mobilizuotas ir atsidūrė Rusijoje, Kryme, Jaltaje, kur Martyno Yčo pavestas, suorga-nizavo lietuvių pagėgėlių sanatoriją ir jai su žmona vadovavo. Lietuvon jau nebegrižo – susirgo vėžiu ir nuvykęs gydytis Maskvon 1916 m. mirė. Palaidotas Maskvos Vorobjovo kalnuose (anot E. Gričiuvienės, kapas neišlikęs, dabar ten M. Lomonosovo univer-siteto teritorija).

Vyro darbų liko tęsti jo atsidavusi bendradarbė, žmona Ona Didžiulytė-Sketerienė (1878–1960). Ona buvo to paties motinos L. Didžiulienės įkurto garsiojo bendrabučio gyventoja Mintaujoje, kur mokėsi pri-vačiai. Po to Dorpate (dabar – Tartu, Estija) baigė fel-čerės-akušerės kursus. Vertėsi akušerės praktika Ku-piškyje, Žeimelyje, paskui ištremtą vyrą buvo išvy-kusi į Pskovą (Rusija), po to su juo ir visur kitur. Li-kusi našlė persikėlė į Maskvą, kur baigė medicinos seserų ir felčerių kursus ir dirbo felčere karo pabė-gėlių stovyklose Maskvoje. 1919 m. grįžo į Lietuvą ir iki senatvės vertėsi gydytojos ar felčerės praktika, daugiausiai gyvendama gimtosiose Griežionėlėse (1925 m. čia užrašė paskutinius mirštančios motinos L. Didžiulienės-Žmonos diktuojamus laiškus kun. J. Tumui.). Žymiųjų anykštėnų biografijų žinyne rašoma: „Išaugusi patriotiškoje šeimoje O. Sketerienė ir pati rūpinosi lietuvybės išsaugojimu. Paauglystėje ji užrašė daug liaudies dainų, mįslių ir patarlių. ...rašė patriotiškus eilėraščius ir juos spausdino Til-žės leidiniuose, vertė iš lenkų kalbos ...parašė kny-gelę „Apie naudingus ir kenkiančius ūkiui paukš-čius”, (abu su vyru. Red.) šelpė kaimų ir miestelių varguomenę, taip pat besimokantį jaunimą, Linku-voje, Žeimelyje ir kitur rengė lietuviškus vakarus, spektaklius ir kitas kultūrines pramogas, bendravo su Lietuvos šviesuomenė”.

Tai kol kas ir viskas, ką pasisėkė sužinoti apie šviesuolius Oną ir Adomą Sketerius, Pakursės švie-suolius, svariai prisidėjusius prie Lietuvos valstybės atkūrimo. Būtų teisinga, jeigu, pavyzdžiui, Žeimelyje atsirastų jų ir jų žymiųjų bendradarbių, pas juos be-silankusių, atminimą įamžinantis ženklas ar žen-klai. □

„Pasaulio vienybė – (...) tai tautų nacionalinė nepriklausomybė”

Romualdas Kriaučiūnas

Redakcinė kolegija. *Nepriklausomybės sąsiuviniai*.

Romualdo Ozolo paramos fondas. Vilnius, (17) 2016. 80 psl.

„Nepriklausomybės sąsiuviniai – tai istorijos ir kultūros žurnalas, kurio steigėjas ir pirmasis redak-torius buvo Romualdas Ozolas. Ant numerio virše-lio išspausdinti R. Ozolo žodžiai parinkti šio žurna-lo apžvalgai pavadinti.

Kaip būdavo žiloje praeityje, žurnalo turinys pa-teikiamas paskutiniame puslapyje. Žurnalo pra-džioje redakcinė kolegija glauštai ir taikliai pristato šio žurnalo turinį. Nuo to ir pradėsime.

Skaitytojų rankose – trečiasis 2016 m. numeris. Jame liudinininkų ir tyrėjų akimis pažvelgiama į daž-nai pamirštamus mūsų valstybingumo ir istorijos puslapius XX amžiuje. Skyriuje „Mūsų didieji” Povi-las Baršys kviečia susipažinti su Vasario 16-osios sig-nataru Saliamonu Banaičiu – modernią tautinę Lie-tuvos valstybę sukūrusios kartos atstovu. Jis išsiskyrė savo pažiūromis, nes buvo monarchistas ir norėjo at-kurti valstybę pagal LDK pavyzdį.

„Faktų ir įžvalgų” skyriuje Nepriklausomybės akto signataras Bronislovas Kuzmickas apžvelgia nepri-klausomybę atkūrusios Lietuvos santykių su Balta-rusija genezę. Toliau Juozas Žilys tęsia svarstymus apie istorines, politines ir teises 1992 m. birželio mėn. 14 d. referendumo prielaidas dėl SSRS kariuomenės išvedimo. Referendume buvo aiškiai išreikšta Lietuvos žmonių valia gyventi be svetimos kariuomenės. Ki-tame šio skyriaus tekste Liūda Rugienienė tęsia savo straipsnių temą apie Lietuvos Respublikos Seimo ir JAV LB komisijos darbus. Pateikiamas ir komisijos pa-rengtas dokumentas „Integrali tauta”. Tai nuostatos ir principai kuriais rėmėsi Seimo ir pasaulio lietuvių bendradarbiavimas.

Naujame skyriuje „Iš Romualdo Ozolo palikimo” skelbiami žurnalo kūrėjo anksčiau skelbti apmąsty-mai „Tautos sugrįžimas į save”. Iškeltas klausimas: „Kaip išmokti gyventi ne vien kaip žmonėmis, bet ir kaip tautai?”

„Mąstymuose” skelbiami du straipsniai. Tai Vy-tauto Radžvilo Vilniaus Forumo konferencijoje Są-jūdžio gimtadienio proga skaitytas pranešimas ir Vi-liaus Bernoto pastangos atsakyti į klausimą „Kodėl neįmanoma europiečių tauta?”

Numerio pabaigoje – Vytauto Plečkaičio prane-šimas apie Aukščiausiosios Tarybos Užsienio reikalų komisijos veiklą 1990–1992 metais, skaitytas 2016 m. rugsėjį Seime vykusios Lietuvos tarptautinio pripa-žinimo 25-mečiui skirtos konferencijos metu.

Dabar noriu bent prabėgomis grįžti prie kai ku-rių aprašymų detalių. Skirtingas mažai pastebėtas ir įvertintas Saliamono Banaičio įnašas. Jo veikla buvo siejama daugiausia su jo įkurta lietuviška spaustu-ve Kaune. Jo motina dalyvavo 1863 m. sukilime. Pa-sirašant 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktą, pagal abėcėlę turėjęs teisę pasirašyti pirmasis, užleido šią garbingą vietą tautos patriarchui Jonui Basana-vičiui.

Dalykiškai pristatyti Lietuvos ir Baltarusijos san-tykiai. 1991 m. gruodžio 2 d. LR Aukščiausioji Tary-ba pripažino Baltarusijos Respubliką, o gruodžio 27 d. Baltarusijos Aukščiausioji Taryba pripažino Lietuvos Respubliką.

1992 m. sausio 17 d. Maskvoje įvyko LR Aukš-čiausiosios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio ir Rusijos Federacijos Prezidento Boriso Jelcino su-sitikimas. Netrukus po to prasidėjo derybų delega-cijų susitikimai. Pagaliau 1992 m. birželio 14 d. įvy-ko referendumas. Už SSRS kariuomenės išvedimą iš Lietuvos Respublikos teritorijos balsavo 1 751 026 pi-liečiai arba 90,67 procentai dalyvavusių balsavi-me.

Liūda Rugienienė, šešerius metus pirmininkavusi LR Seimo ir JAV LB komisijai, rašo apie švietimo rei-kalus. Aptariamasi Pietryčių Lietuvos švietimas. Apa-tariama ir mokslo padėtis. 1998 m. kovo 3 d. posė-dis buvo skirtas jaunimo auklėjimui. Buvo gauti pranešimai iš Lietuvos Skautų Sąjungos ir Ateitininkų Federacijos. Pastebėta, kad tuo metu skautai ir atei-

tininkai turėjo po 3000 narių. Ministras Zigmas Zin-kevičius paminėjo, kad Lietuvoje jaunimo organi-zacijose dalyvauja per 20 000 moksleivių. Buvo mi-nimi maironiečiai, kudirkiečiai, Jaunieji sakaliukai, Jaunieji ūkininkai, valančiukai, Jaunieji kraštotyri-ninkai ir kitos grupės. Tada, ministerijos nuomone, labiausiai remtina buvo lietuvių skautija. Ministras taip pat sakė, kad visais būdais pritaris ir remis atei-tininkų rūmų grąžinimą ateitininkams, sakydamas, kad „čia jau negali būti kalbos”. Po L. Rugienienės straipsnio pateikiamas dokumentas „Integrali tauta”. Tai nuostatos ir principai lietuvių bendradarbiavimui. Jais remiasi aprašyta LR Seimo ir JAV LB atstovų ko-misija. Tačiau tai nėra pilnas dokumentas, o tik jo tu-rinys, apimąs daugiau nei penkis žurnalo puslapius. Nepamenu, ar aš tą dokumentą anksčiau esu kur ma-tęs.

Naujame žurnalo skyriuje „Iš Romualdo Ozolo palikimo” , užimančiame keturis puslapius, autorius aptaria tautos sugrįžimą į save. Iš pradžių pabrėžia-ma istorinės atminties svarba. Be atminties žmogus pasidaro panašus į mirusiuosius. „Mano karta, kaip ir po manęs atėjusios kartos, – bejėgių karta, atitverta nuo tų, kurie galėjo duoti šioją tokį žinojimą, išma-nymą, šioją tokį palidijimą to, kas buvo” – rašė au-torius. Tačiau žmonės buvo gyvi ir ieškojo atsakymų. Atrodo, kad tai jo mintys iš 1991 metų. Tada tik tėvų namai padėjo nepasimesti šioje „intelektualinėje dy-kumoje” ir totalinio melo aplinkoje. Jo manymu, Čiur-lionio paveikslas su karalių saule delnuose yra XX am-žiaus Lietuvos simbolis.

Vytautas Radžvilas „Mąstymų” skyriuje rašo apie Sąjūdžio pamoką, apie tai, kad sunku būti tau-ta. 2016 m. Vilniuje skaitytame pranešime jis teigė, kad nesame Tauta, o tik lietuviškai kalbančių, išsi-barsčiusių, susvetimėjusių, tik savo asmeninių tiks-lų siekiančių žmonių masė. „Mes iš tiesų stovime ant bedugnės krašto (...) Ar įmanoma atgaivinti Sąjūdį, ar mes dar kartą prisikelsime?” Tauta būti yra sun-ku, nes Tautą reikia palydėti į ateitį savo asmeniniu pavyzdžiu. „Reikia suprasti, kad asmens gyvenimą įprasmina darbas bendruomenei (...) Išeidamas iš šito pasaulio privalai žinoti, jog padarei viską, kad tie žmo-nės būtų ir gyventų, nes jeigu jie bus, tai bus ir Lie-tuva”.

Viliaus Bernoto klausimas „Kodėl neįmanoma eu-ropiečių tauta?” – pesimistinio tono. Tvirtinama, kad tokia tauta neįmanoma ir tik liekia tai paaiškinti. Skaitytojui įtikinti skiriami šeši žurnalo puslapiai. „Pa-minėjimų” skyriuje Vytautas Plečkaitis glauštai apa-rašo Aukščiausiosios Tarybos Užsienio reikalų ko-misijos veiklą 1990–1992 m. Tai pranešimo tekstas, skaitytas LR tarptautinių santykių atkūrimo 25-me-čio tarptautinėje konferencijoje 2016.09.16 Seime. Žur-nalo pabaigoje aptariama Eugenijaus Jovaišos kny-ga apie galandiškąją lietuvių kilmę.

Kaip ir kiti žurnalo numeriai, šis yra vertingas ir įdomus. Mane ypač pradžiugino metrikroje paskelb-tas žurnalo tiražas – 1000! Galima numanyti, kad skai-tytojų yra ir daugiau. □

Dramatiškojo meto sargybinis

Atkelta iš 2 psl.

Gynėjai savanoriai išsirikiuoja vestibulyje priesaikai – Algirdas tarp jų (brangins nuotrauką, kur jis šalia Landsbergio ir kunigo Roberto Grigo). Priesaiką priėmė tuometinis parlamento ir šalies vadovas Vytautas Landsbergis.

O po priesaikos gynėjus savanorius ir AT deputatus, pasiryžusius – iki galo, kunigas Robertas Grigas sukvietė į posėdžių salę visuotinei išpažinčiai ir suteikė nuodėmių išrišimą, kuris Bažnyčios numatytas didžiųjų katastrofų atveju, pavyzdžiui, laivui skęstant. Kunigo įkvėptas ir ryžtingas veidas drąsino ir liudijo labiau nei bet kokie žodžiai. Algirdas ištis pasijuto pakylėtas nuo žemės, nuo jos sumaišties, niekingų rūpesčių ir baimių. Bet vis dėlto jam kirba, kad savo nuodėmių, klystkelių, nuopolių prieš Aukščiausiąjį negali taip lengvai išpirkti – vėliau pasigauna kunigą koridoriuje,

pasiprašo asmeninės išpažinties – ir per kun. Grigo ausį į nebūties gelmes nunyra visa, kas buvo ne taip...

Ir parlamento durys aklina užsiveria – nei įeit, nei išeit.

Bet radosi vienas kitas, staiga susivokęs, kad per silpnas tokiems išbandymams.

...buvo negražu žiūrėt, kai Seimo narys, nenoriu sakyti kas, voliojasi vos ne ant kelių prieš kokią aštuoniolikmetį, duris sauganti, „išleisk mane, bijau“, bet – jau viskas, uždaryta, toks įsakymas

O 6.05 jau skelbiamos žuvusiųjų pavardės... „Iš Maskvos oficialiai atšaukiamas E. Bičkauskas. A. Saudargui suteikiami įgaliojimai sudaryti Lietuvos vyriausybę emigracijoje, jeigu parlamentas nebegalės funkcionuoti. <...> Aiškinamasi A. Šimėno ir jo šeimos dingimo aplinkybės. Šimėnas iš pareigų atleidžiamas (kol paaiškės aplinkybės), premjeru išrenkamas Gediminas Vagnorius.“

„Parlamento atstovai pasiunčiami į Vilniaus aerouostą sutikti SSSR Federacijos Tarybos atstovų. Jie atvyksta į parlamento rūmus, trumpam užsukę į savo rezidenciją Latvių gatvėje. <...> Svečiams rodomi videokadrai apie nakties žudynes, Jie išvyksta į Šiaurės miestelį tartis“ (LA, 91 01 20)

Iš parlamento – juk tikėtina, kad tankai tuoj pasuks trapius Lietuvos Nepriklausomybės garanto link – visą naktį nesitraukia gynėjai savanoriai, nemažai deputatų, kitų AT tarnybų darbuotojų... Ir Vytautas Landsbergis, savo kabinete vis sukdamas telefoną, stengiasi pabudinti pasaulį... O šalia rūmų, kaip jau ne pirmą naktį – žmonės iš visos Lietuvos. Dega laužai. Tvyro įtampa.

Po to baisios nakties – ne, parlamentas nebuvo užpultas, bet pranešimai apie žuvusiuosius, o dar ir galybę sužeistųjų prie TV bokšto sukrečiantys – parlamentarami vėl renkasi tarsi eiliniam darbui...

Algirdas pasiprašo žodžio.

„<...> aš labai atsiprašau, neži-

rankų ir kojų, krauna vos ne vieną ant kito – niekas tada juk dar nežinojo jų vardų nei pavardžių.... Rūbai atsimaukę, matosi kulų žymės. Kraujas... Meta, šaukia, keikiasi...šalia aukos gal guli ir žudikas, tas desantininkas Šackij, nukautas, kai spec. dalinys Alfa ėmė LRT ...

... kas jį nušovė, iki šiol nežinoma.

Bet parašyk: Misiukonis man asmeniškai sakė, kad nukovė milicininkas, jų – desantininkų – suspardytas, ant grindų pamestas... Alfa būrys – tie patys pavojingiausi – turėjo tokias lyg žvynuotas liemenes, iš apačios saunant kulka galėjo pralįsti, taip galėjo ir nušauti. Tada Alfa labai įsiuto. Nori tikėk, nori netikėk Misiukonių, į viešumą tai neišėjo. Tą milicininką jie paslėpė, kad nerastų, turbūt iki šiol slepia. Oficiali versija buvo: jie patys, Alfa, nušovė. Tas mūsų pokalbis į viešumą neišėjo.

Savo natūralistiškai žiaurų reportažą apie Sausio 13-osios nakties košmarą žurnalistė Steiblienė atnešė tiesiog į parlamentą. Landsbergio kabinete tuo metu buvo Vilnių galiausiai

Kultūros kronika

Sausio 18 d. galerijoje AlbumArte Romoje vyko renginys – „Exploring... Step 1“: pirmasis tęstinio projekto vakaras dedikuotas Lietuvos šiuolaikiniam menui. Renginys prasidėjo italų kūrėjų Zaelia Bishop ir Emanuele Napolitano trumpametražio filmo „Chasing Boundaries. Vilnius“ premjerine peržiūra. Juosta kupina užuominų į opius šiuolaikinio meno kūrėjo būties klausimus, analizuojamus per socialinę ir politinę prizmę. Juostos peržiūrą pratęsė atvira diskusija apie būtinybę persvarstyti šiuolaikinio meno formų kaitą; diskusijoje dalyvavo menininkė ir kuratorė Laima Kreivytė bei Nacionalinės dailės galerijos vadovė Lolita Jablonskienė. Renginį užbaigė Linos Lapelytės performansas „Yes! Really.“, kuriame menininkė tyrinėja dainą kaip fenomeną, aprėpiantį nepritapimo, kitoniškumo ir grožio problematiką. Performanse Lapelytė, įkvėpta folkloro, nagrinėja žodžių semantiką, ieško ryšio tarp garso ir fonetikos. Šios menininkės performansai „Ladies“ (2015 m.), „Hunky Bluff“ (2014 m.) bei „Candy Shop“ (2013/2015 m.) jau buvo rodomi garsiose galerijose Serpentine Gallery ir Queen Elizabeth Hall Londone bei Venecijos Architektūros bienalėje.

Sausio 27–29 dienomis Valstybinis pučiamųjų instrumentų orkestras „Trimitas“ su merginų choreografinė grupe vyksta į didžiausią ir populiariausią Europoje pučiamųjų orkestrų festivalį „Musikparade 2017“. Orkestras pristatys naujai paruoštą muzikinę programą su marširavimo elementais bei sukurtais šokių kompozicijomis, kurias parengė choreografė Lilija Bernatavičienė. Festivalis „Musikparade 2017“ šiemet subūrė aukščiausio lygio muzikinį profesionalumą pristatančius reprezentacinius kolektyvus iš Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Prancūzijos, Olandijos, Lenkijos, Čekijos, Italijos, Ukrainos, Moldovos. Orkestro „Trimitas“ kolektyvas džiaugiasi ir didžiuliuoju daugelį metų trunkančiu bendradarbiavimu, o tai tik patvirtina faktą, kad orkestro veikla sulaukia aukščiausios Vokietijos publikos įvertinimų. Planuojama, kad orkestro „Trimitas“ pasirodymus Vokietijoje stebės apie 40 000 žiūrovų.

nau, ar bus kada nors proga. Aš noriu padėkoti visiems tiems žmonėms, kurie Aukščiausiosios Tarybos rūmuose praleido praėjusią naktį. Visiems, ne tik tai apsaugos vyrams, bet ir tarnybos žmonėms, ir deputatams, ir visiems. Tie, kurie buvome praeitą naktį šituose rūmuose, nuo šiol esame kraujo broliai. (Plojimai). (LRS stenograma)

(Darius Kuolys, prisimindamas tos nakties fone Pirmosios vyriausybės kolegas, paliudys ir tai: „Algirdas Patackas per naktį nesitraukia nuo Vytauto Landsbergio, o rytą atlydi ministrams dingusį ir vėl atsiradusį premjerą Albertą Šimėną ir prašo juo pasitikėti“)

TV žurnalistė Nijolė Steiblienė tą naktį taip pat pasiaukojančiai darbavosi – nufilmavo tragiškiausius epizodus ligoninėje, į kurią atvežami ne tik sužeistieji, bet ir tie, kuriems nebepagelbėsi...

...tokio baisaus filmo dar nebuvo matęs. Neša tuos lavonus, tempia už

pasiekę (apdairiai prieš tai užstrigę Minske – matyt, žinojo būsiant žudynes) trys Rusijos Aukščiausiosios Tarybos deputatai, kviesti Nepriklausomybę paskelbusio Lietuvos parlamento pirmininko: atvykit, žiūrėkit, kas čia vyksta, stabdykit ruošiamas žudynes ...

...atvažiavo tie trys, tokie sotūs, su kaklaraiščiais – o mes žiūrime tą filmą. Neįmanoma to filmo žiūrėti – po kokių 15 minučių arba turi išeit, arba užsimerkti. Jie jau pradėjo bruzdėti, nori dingti. Tada aš pratrūkiau: „Žiūrėk, ką jūsiškai čia pridarė, niekur neik – žiūrėk!“ Buvau įsiutęs iki ribos.

O paskui Steiblienė tą filmą pasiėmė, ir niekaip negalėjau iš jos išprašyti. Porą epizodų buvo parodyta per televiziją, bet šmėstelėjo ir tiek. Kokius penkerius metus (tada jau tapusi Seimo nare nuo komunistų) ji man vis žadėjo, zulino, aš vis geruoju: pasidarysim kopija, jums grąžinsim. Galiausiai pareiškė: apsisprendžia tau neduoti. Kur dabar tas filmas? □

Mariusz Forecki. Lietuva. Sausis. 2014.01.10, Seimo rūmų II parodų galerija